

Fyrstämig sats

Henrik Torolphi ger dig grunderna i
Arrangering för fyra stämmor

Hur, när, var, varför?

Att kunna skriva musik i fyra stämmor tillhör grunderna inom traditionell arrangering. Den säregna kvalitén hos fystämmigheten är att du kan få med såväl melodi, basstämma, som två stämmor för ackordtoner. Med dessa fyra stämmor har en oändlig massa musik komponerats och arrangerats.

Fyrstämigheten finns i alla genrer men urmodellen hittas i den gamla vokalpolyfonin från 1500-talet, då de harmonier som vi fortfarande använder blev etablerade. Sedan har harmoniken och sättet att skriva stämmor utvecklats och förändrats.

När man studerar fyrstämig sats, tänker man sig att man arrangerar för kör. Med sopran, alt, tenor och basstämma. Och tar då hänsyn till de olika stämmornas omfång. Hur högt och lågt man kan skriva för de olika rösttyperna. Men man kunde lika gärna skriva för en instrument-

ensemble eller för ett klaviaturinstrument, som piano eller för gitarr om man känner till instrumentets förutsättningar.

Även i arrangemang och kompositioner för större ensembler, som t ex symfoniorkester använder man ofta de stämföringsprinciper som man lär sig i studiet av fyrstämig sats.

Man kan också kombinera en fyrstämig ackordbakgrund till en femte stämma som har melodin.

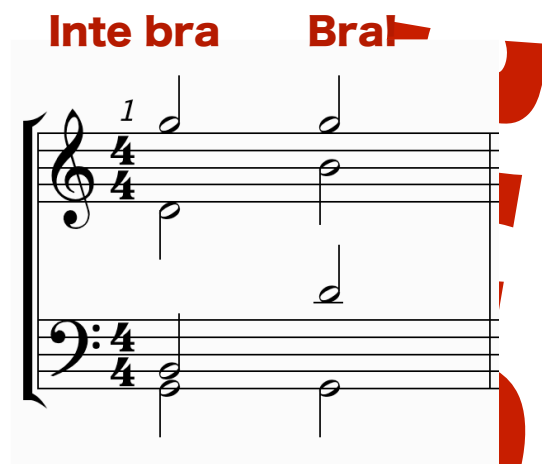
Vill man använda ackord med fler än fyra toner kan man lätt dela en stämma i två och på så sätt få in önskade ackordtoner.

För att få de fyrstämiga arrangemangen att bli lättsjungna, känns naturliga och klinga bra finns ett antal olika rekommendationer att följa, de är dem vi ska titta på här!

Avståndet mellan stämmorna

Aldrig mer än 1 oktav mellan 1:a och 2:a stämman och 2:a och 3:e stämman. Mellan 3:e och 4:e (basstämman) kan avståndet vara större.

Inte bra **Brått**

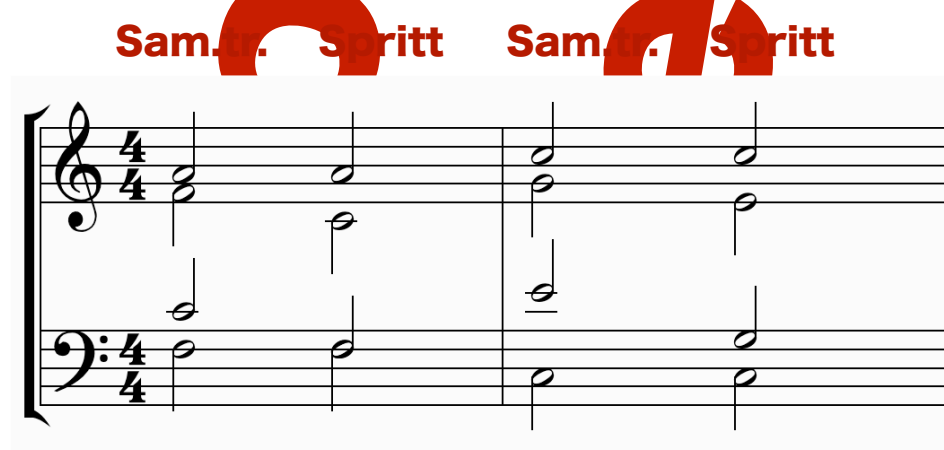
Om avståndet är så stort mellan stämmorna som i det första G-durackordet skapas inte något helhetsklang mellan stämmorna, det låter spretigt. Sopranen hamnar för sig själv högst upp och kommer i från alten, samma sak händer med mansstämmorna som hamnar utanför klanggemenskapen med damstämmorna. Man brukar heller inte skriva terser så här lågt i basregistret.

Den korrekta läggningen av ackordet skapar en större helhetskänsla i klangen, stämmorna blandas och bildar en en mer uppblandad klang.

Sammanträngt och spritt läge

Alla ackord kan läggas i antingen sammanträngt läge, där man skriver understämmorna så tätt in på överstämman som möjligt. Eller i spritt läge, där ackordtonen närmast melodin hoppar ner en oktav

Sam. tr. **Spritt** **Sam. tr.** **Spritt**

Spritt läge ger möjlighet att variera klangen i ackorden och ge alten och tenoren lägre ackordtoner. Som du ser påverkas inte basstämman av de olika lägena. I F-dur-ackordet kunde basen legat en oktav under i båda läggningarna. På engelska heter spritt läge, drop two, vilket beskriver vad som händer: man sänker den ackordton som skulle legat i andrastämman en oktav.

Undvik tersfördubbling

Eftersom tersen har ett sådant stort inflytande på klangen behövs det aldrig mer än en ters i ett ackord. Flera terser tar lätt överhanden och drar uppmärksamheten från meloditonen. Därför undviker man tersfördubbling och dubblar helst ackordets grundton

**Dubbel ters
inte bra!** **Ters i melodin: ibland OK
med dubbling**

Normalt dubblas alltid ackordens grundton. Någon enstaka gång kan en tersfördubbling gå för sig, om tersen ligger i melodin. Men normalt undviks den även då!

Tersen i basen

När du använder ackordets ters i basen dubblas främst meloditonen. Om du har kvinten i basen dubblas kvinten. Om du har en sjuva i basen räcker stämmorna bara till en av varje ackordton, men se till så att du får med alla!

**Meloditonen dubblas
när tersen är i basen**

Om tersen förekommer i melodin är det förstås ofrånkomligt att tersen dubblas om du även vill ha den i basen!

I exemplet dubblas meloditonen, först grundtonen och sedan kvinten.

Oktavparalleller

För att de olika stämmorna ska få ett eget värde och känslan av att de rör sig självständigt undviker man ett antal olika paralleller som lätt uppstår mellan stämmorna. Tydligast är oktavparalleller mellan ytterstämmorna, d.v.s. sopranen och basstämman, som bör undvikas om det går.

Undvik oktavparalleller mellan sopran och bas!

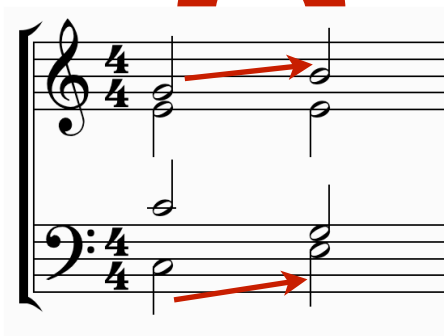

Här uppstår en oktavparallell mellan ytterstämmorna. Ackordet C går till Am och sopranen och basstämman har samma toner i de båda ackorden. Oktavparalleller kan även uppstå mellan mellanstämmorna eller mellan ytterstämmorna och en mellanstämma, dessa bör också undvikas men framträder inte riktigt lika tydligt i klangen.

Kvintparalleller

En annan parallell rörelse som brukar undvikas är kvintparallellerna. Även dessa bör främst undvikas mellan ytterstämmorna, men gärna också mellan övriga stämmor.

Undvik kvintparalleller mellan sopran och bas!

När avstånden mellan basen och sopranen är en kvint och stämmorna rör sig till toner med samma förhållande bildas kvintparalleller. Denna ackordföljd till vänster med dessa meloditoner, G till B, blir alltså omöjlig att genomföra utan kvintparalleller. Om Em hade haft tersbas hade kvintprallallellen undvikts.

All stämmor går åt samma håll

En total parallell rörelse mellan samtliga stämmor undviks också.

Totala paralleller Bättre lösning men med kvintparalleller

Undvik att alla stämmorna går åt samma håll. Då får du både oktavparalleller och kvintparalleller om ackorden är treklanger. Den andra lösningen är bättre, men ger fortfarande kvintparalleller mellan ytterstämmorna.

Eftersträva motrörelser

Börja alltid med basstämman när du skriver ut dina stämmor. Försök att få den i motrörelse med melodin där det är möjligt. Går melodin upp går basstämman ner och tvärtom! Går inte detta måste minst en annan stämma ligga kvar eller gå i motrörelse.

Motrörelser mellan sopran och bas

Om sopran och basstämman går åt samma håll, försöker man hitta minst en annan stämma som kan ligga kvar på samma ton eller gå i motrörelse med melodin. Markeras med blå pil.

Eftersträva minsta möjliga rörelse

Försök hitta den ackordton som ligger närmast föregående för dina stämmor. Om melodin gör ett stort språng kan detta lösas genom att byta från sammanträngt till spritt läge.

Stora hopp

Bättre lösning

The musical notation consists of two systems, each with a treble and bass clef staff. The first system, under 'Stora hopp', shows a large interval between the upper and lower staves. The second system, under 'Bättre lösning', shows a more compact voicing with a register change in the upper staff.

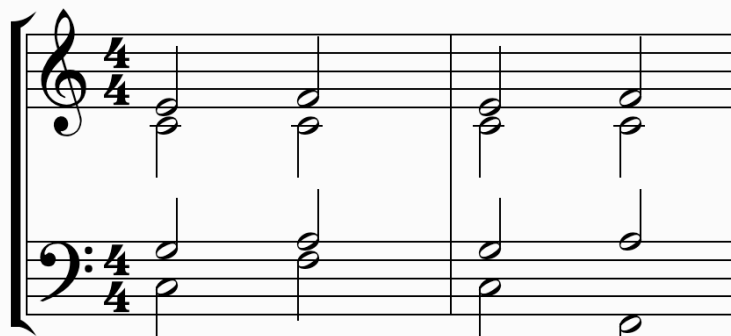
Om man skriver som i första exemplet får alla stämmorna ett registerbyte, dvs det blir högt för alla stämmorna. Detta kan undvikas om de undre stämmorna får lägga ackordet i spritt läge.

Undvik förtäckta paralleller

Kvint och oktavparalleller bör undvikas, mellan samtliga stämmor. Ibland uppstår det som kallas förtäckta paralleller, när två stämmor rör sig åt samma håll och når en öppen kvint eller oktav. Dessa bör undvikas mellan ytterstämmorna.

Förtäckt oktav

Bättre lösning

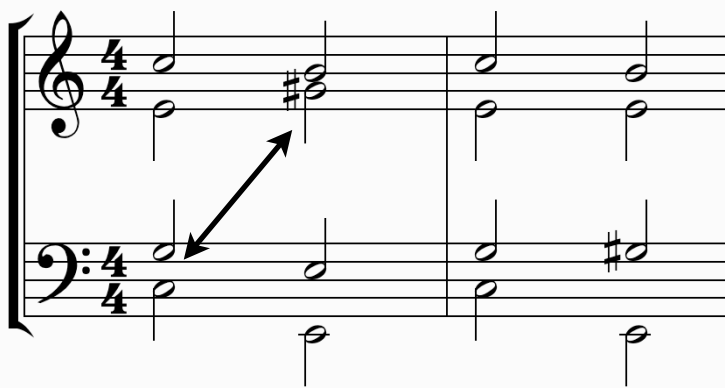
The musical notation consists of two systems, each with a treble and bass clef staff. The first system, under 'Förtäckt oktav', shows a hidden octave between the upper and lower staves. The second system, under 'Bättre lösning', shows a more compact voicing.

Dessa förtäckta paralleller ger mest negativ inverkan på klangen om de finns mellan ytterstämmorna, men kan ibland även låta illa mellan övriga stämmor, främst mellan tenor och bas och mellan sopran och alt.

Undvik tvärstånd

Om ett ackordbyte förekommer där en ton förändras kromatiskt mellan de båda ackorden eftersträvar man att få dessa båda toner i samma stämma. Annars uppkommer det som kallas för tvärstånd

Tvärstånd Bättre lösning

En kromatisk förändring av en ton, från ett ackord till ett annat ska om möjligt ske inom samma stämma. Om melodin gör ett språng till en sådan förändrad ton, som fanns i föregående ackord i annan form, går det inte att lösa, utan att förändra harmoniken eller melodin. Men oftast försvaras tonbytet av melodins konstnärliga kvalitet.

Delad stämma för fler ackordtoner

Om du skriver för fyrstämmig kör och vill använda ett ackord med fler än fyra toner kan du dela en stämma i två. Detta gäller även i arrangering för piano, stråkar m.m.

Bm7 E7b9 A7b9 Dm6add9

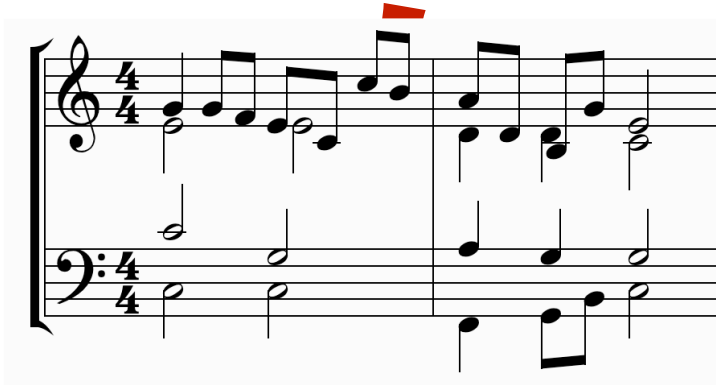

Vill man använda femklanger måste en av ackordtonerna uteslutas för att få in dem på fyra stämmor. Men man kan också dela önskad stämma i två och på så sätt fördela de fem ackordtonerna. Om ackordtonen finns i föregående ackord läggs de båda tonerna i samma stämma.

Stäm korsning kan ibland underlätta

Normalt eftersträvas så få stäm korsningar som möjligt, men ibland kan stämmorna bli enklare om viss stäm korsning får förekomma.

Stäm korsning mellan sopran och alt

Stäm korsning uppstår när två stämmor byter plats, som t ex när sopranen hamnar under altstämman. Vid en rörlig melodi med liggande understämmor kan tillåtandet av stäm korsning ge en mer naturlig stämföring mellan understämmorna. Melodin framstår ändå tydligt tack vara sina rörelser.

Homofon och polyfon sats

Övningar i fyrstämmig sats skrivs i homofon sats. Då har alla stämmorna exakt samma rytm. Detta är dock mycket ovanligt i vanlig musik, t ex har oftast basstämman en lugnare rytm än melodin, som i exemplet ovan.

Polyfon sats

Med hjälp av medrörelser mellan några stämmor, genomgångstoner och melodiska utsmyckningar kan den fyrstämmiga satsen broderas ut och ge varje stämme mer av ett eget melodiskt värde.

Homofon sats

En sådan här homofon sats är ovanlig i riktig musik. Men kan fungera mycket bra som bakgrundsstämmor till en melodi. Koraler som ofta används som träning i fyrstämmig sats är skrivna i homofon sats, men där byter ackorden oftast på varje fjärdedel, t ex Den blomster tid nu kommer.